

Folyamatosan változva – Meglévő épületállományunk revitalizációja használói fókusszal három magyar példa összehasonlításán keresztül

Constantly Changing – Revitalization of Our Existing Building Stock with a User-centric Approach Through the Comparison of Three Hungarian Examples

SZUSZIK DÓRA¹

¹Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék, szuszik.dora@eng.unideb.hu

¹University of Debrecen, Faculty of Engineering, Department of Architecture, szuszik.dora@eng.unideb.hu

Absztrakt. Épített környezetünk közösségi funkciójú helyei az aktuális társadalmi, kulturális és gazdasági igények függvényében egyre gyorsabban avulnak. A debreceni tímárház Szárító műhely projektje közösségalkotó és kultúrtudatos célkitűzésével egy új lehetséges átalakítási mintát mutat a térségben. Egy épület tereinek kisléptékű, újralfelfedező, költséghatékony beavatkozásokkal történő belakása, azok tovább alakíthatósága lehetőséget adnak az építmény értékeinek megtartására és a változó igényeknek megfelelő gyors reakcióra. A terv során a beavatkozásokkal kapcsolatban megfogalmazott alapvetések igazolása miatt, két hasonló szellemiségben megvalósított példával, az egri Művészeti Ellátóval és a pécsi Szabadkikötővel vetem össze azt. A projektek átalakításai ismétlődő mintázatot mutatnak, így azokat egy-egy életciklusuk történésein keresztül tárgyalom. Az elemzések az alkotókkal készített interjúkra, internetes cikkekre, tanulmányokra és helyszíni bejárásokra alapozva készültek.

Abstract. Our built environment's community-oriented spaces are rapidly becoming obsolete in response to current social, cultural and economic demands. The renovation project of the tímárház Szárító műhely in Debrecen presents a new potential transformation model in the region with a focus on community-creating and cultural awareness. The incremental, cost-effective small-scale intervention and adaptive reuse of the building's spaces provide an opportunity to preserve its values and swiftly respond to evolving needs. In order to validate the underlying principles of the interventions proposed in the plan, it will be compared to two similar-minded examples, the Művészeti Ellátó in Eger and Szabadkikötő in Pécs. The projects were examined through the processes occurring within their respective life cycles, as their transformations exhibit recurring patterns. The analyses were conducted based on interviews with the creators, online articles, studies and on-site visits.

Kulcsszavak: revitalizáció, befejezetlen építészet, kisléptékű beavatkozás, kultúrtudatos átalakítás, proaktív építész részvétel

Keywords: Revitalization, Unfinished Architecture, Small-Scale Intervention, Cultural Awareness, Proactive Participation

Előzmények

A közösségi funkciók gyorsuló változásai mellett sok más szempont, mint például a fenntarthatósági kérdések, a társadalmi felelősségvállalás és a közösségi részvétel aktualitása is hozzájárultak a meglévő épületek kisebb léptékű beavatkozásokkal¹ történő adaptív újrahasznosítási koncepciók térnyeréséhez. (Awan, Schneider és Till, 2011)

A meglévő épületek sok esetben nem képesek befogadni és kiszolgálni gyorsan változó elvárásokat, emiatt kihasználatlaná, rosszul működővé válnak. Ez az állapot számos okra vezethető vissza, így a megoldás is összetettebb a lebontásuknál vagy a radikális átalakításuknál. A környezet és a kontextus változása okozhat egy épület esetében kihasználatlanságot, de a helyi közösség és a civilek új igényei indíthatják el ezeknek az újrahasznosítási ötletét, és tölthetik meg ismételten étellel. (Lepsényi, 2011) Magyarországon több olyan megmozdulást, programsorozatot, beszélgetést is szerveztek, ami a nem használt épületeink újrahasznosításával, azok problémáinak megoldásaival foglalkozott, mint például a KÉK Lakatlan programsorozata 2012-től vagy a debreceni dAM beszélgetései. A Debreceni Alkotó Műhely 2009-ben indította el a „PATCH – avagy foltozzuk be mi” programot, ahol építésztervezők és civilek egyenrangú résztvevőkként folytattak diskurzust a város kihasználatlan épületeiről és területeiről. (dAM, 2009) A listában több, a rákövetkező években megújuló épület is helyet kapott, például a Nagyerdei Víztorony. Ezt 2015-ben alakították át új kulturális közösségi helyé, aminek az építésztervezői részt vettek ezen az egykori ötletelésen. (Garai, 2015)

Debrecenben és térségében is gyakori kérdésként merül fel a meglévő épületállomány kezelése, megőrzése és korszerűsítése. A debreceni közösség identitását erősítő cívis házak megmentésére és azok korszerűsítésére, átalakítására több lehetséges példát is láthattunk az elmúlt években. Minden alkalommal kérdés volt az épület mely részeit lehetséges újrahasznosítani, mekkora részét kell bontani, valamint átalakítani úgy, hogy történeti rétegeit és építészeti karakterét megőrizzük? (Debrecen házai, 2022) (Kőszeghy, 2023) (Harangi, 2021)

A Debreceni Egyetem Építészmérnöki Tanszék hallgatójaként oktatómmal és csoporttársaimmal² együtt készítettünk pályázati anyagot a debreceni tímárház elhagyott bőrszárító épületének adaptív felhasználási tervére. Olyan közösségi, alkotó és kiállító térrendszer létrehozása volt a célunk, amelyben a meglévő épület értékei, hangulata és egyben karakteres elemei sértetlenek maradnak, az eszközölt beavatkozások minimális, de szükséges mértékben készülnek el. A hozzáadott elemek egyszerűségének köszönhetően a későbbiekben alakítható és formálható helyet teremt a befogadható funkcióknak. (Falvai, 2021) A tímárház Szárító műhely közösségalkotó, kultúrtudatos célkitűzésével és a proaktív építészeti hozzáállásával egy új, lehetséges átalakítási példát mutat Magyarország keleti területén. A tervezéshez és a kivitelezéshez kísérletező módon használt eszközök és anyagok helyspecifikus és sajátos felhasználása miatt a projekt folyamatában sok a változó komponens. Annak érdekében, hogy jobban megértsük a befolyásoló tényezőket és a beavatkozások hatásait az épület életére két, hasonló szellemiségben megvalósított magyarországi példával vetem össze a Szárító műhely alakulását.

---

¹ Kisléptékű beavatkozás: a meglévőtől élettartamukban, anyaghasználatukban, léptékükben, szerkezeti rendszerükben is eltérő építmény, installáció, tárgy vagy kiegészítés, bővítés.

² csapattagok: Falvai Balázs DLA, Zsirnamenszki Tamás, Zbiskó Éva

A Kulturális LABOR Szociális Szövetkezet 2015-ben nyitotta meg a pécsi Szabadkikötő szolgáltatóházat. (Kulturális Labor Szövetkezet, 2022) Az évek alatt az épület földszintjén több átalakítást is végeztek. Jelenleg egy látványkonyha, egy gyermekjátsszó sarokkal kiegészített fogyasztótér és egy többfunkciós előadótér működik benne. A szövetkezet tagjai különböző szakmai területeket képviseltek, így a közös gondolkodás, a tervezés és a kivitelezés folyamatában is észlelhetők voltak különbségek az építész által vezérelt folyamathoz képest. A Szabadkikötő projekt megvalósításánál az alkotók az addigi tapasztalataikat használva alakították át a tereket. Céljuk egy olyan közösségi hely létrehozása volt, ami képes formálódni és idomulni az aktuális felhasználói igényeknek megfelelően. (Jelenkor, 2020)

Az Arkt Építész Stúdió 2014-ben kezdte el működtetni az egri Arkt Művészeti Ellátót. A stúdió célja kulturális centrum és közösségi munkahely létrehozása volt, ahol minimális beavatkozásokkal képesek egy elhagyatott épületben új közösségi helyet teremteni és becsatolni azt a város kulturális életébe. A felújítás több ütemben valósult meg az évek alatt. 2014-ben az alacsony költségvetés miatt csak a funkcionális használatához szükséges minimális beavatkozások készültek el. A földszinten egy kiállítótér és egy többfunkciós előadótér, az emeleten egy co-working iroda kapott helyet. 2016-ban a stúdió részt vett a Velencei Biennálén, ami után lehetőséget és támogatást kaptak az épület teljes körű renoválására. (Dr. Fabényi, 2016) A hely az aktív közösségi használatnak köszönhetően felértékelődött, így napjainkra a földszint üzemeltetését visszavette az Egri Vár Múzeumpedagógiai részlege. (Fábián, 2021)

Mindegyik projektnél megfigyelhető, hogy a tervezők olyan közösségi helyet szerettek volna létrehozni, ahol a meglévő épület tulajdonságait kihasználva, azt tudatosan befejezetlenül hagyva, folytathatóan kiegészítve lehetőséget teremtsenek az épületnek a helyi kultúraszervező és befogadó szerepének betöltésére. A projekteknel kulcsfontosságú tényező az idő, mint a beavatkozások általi változás, a fejlődés, az idomulás és a folytonosság fenntartásának lehetősége, magának a változásra tervezés gondolatának megjelenése. A Szárító műhelyt az idő eseményein, annak egy-egy életciklusában történt eseményeken és döntéseken keresztül tárgyalom, az előkészítés, a tervezés, a még folyamatban lévő kivitelezés és a majdani utóélet fázisaira tagolva. Az egyes életciklusokat a másik két példa esetében nem lehet ennyire racionálisan elkülöníteni, előfordul, hogy ezek összecsúsznak, átfedésben vannak egymással. A projektek elemzését az alkotókkal készített interjúkra, internetes cikkekre, tanulmányokra és helyszíni bejárásokra alapozva készítettem.

1. Életciklusok

1.1. Előkészítés

A tímárház Szárító műhely elhagyatott épülete a magas téglakerítés és az utcától hátrahúzott pozíciója miatt láthatatlan és megközelíthetetlen volt. Erős kontrasztban állt a sűrűn beépített, lakott és élettel teli környezetével. A tímárház épületegyüttesét feltehetően az 1700-as években építették, amelyet az 1930-as években egészítettek ki a szárító épülettel. A komplexum egy tímár mesterséggel foglalkozó család otthonaként és munkatereként funkcionált a II. Világháborúig, azonban az államosítás miatt a család nem folytathatta tovább önálló ipari tevékenységét, így az épület kiüresedett. Debrecen városa, az akkori városi tanács kulturális osztályának kezdeményezésére megvásárolta az épületegyüttest azzal a céllal, hogy annak felújításával emléket állítsanak a tímár mesterségnek. (Virányi, 2017) Az 1990-es években, a szárító épület kivételével felújították a komplexumot, és létrehozták a ma is látogatható

történeti kiállításokkal és látványműhelyekkel belakott Tímárház - Kézművesek Házát. (DMK Tímárház - Kézművesek háza, 2022) A szárító épületrészt érintetlenül hagyták, egyedül a jelenleg helyi védelem alatt álló, (az 1990-es években) Filippinyi Gábor által tervezett utcai kerítés számít új elemnek. (Virányi, 2017) A szárítóépületben rejlő tartalékok³ miatt érthetetlen volt, hogy a környék közösségi élete miért nem integrálta be a mindennapi használatba. Ezen gondolatok mentén a Debreceni Egyetem Építészmérnöki Tanszék munkatársa, Huszty Edit DLA felvetésére indult meg 2014-ben a diskurzus épület újbóli belakásáról. A tanszéki eszmecserék és a városvezetéssel történt egyeztetések után a vezetők célja egy olyan közösségi alkotóház létrehozása lett, ahol a debreceni alkotói közösségek és művészeti iskolák bevonásával egy új kulturális központ alakulhat ki. (DE-MKÉpítészmérnöki Tanszék, p. 12) A projekt elindításának kulcsfontosságú elemei voltak az egyetemi oktatók proaktív szerepvállalása, amelyek a Szabadkikötő és a Művészeti Ellátó esetében is megfigyelhetők.

A Szabadkikötő létrehozását az alkotók az évek alatt megszerzett közösség szervező és téralakító tapasztalatai hívták életre. Szuhay Márton elmondása szerint a 2000-es évek második felében Pécs utcáira olyan installációkat terveztek, amelyek az emberi viselkedésmód befolyásolásával foglalkoztak. 2009-ben a Zsolnay Kulturális Negyed egykori Nagyfeszültségű Kísérleti Laborjának gyárépületében alakítottak ki egy ideiglenes, önfenntartó, többfunkciós kulturális teret minimális hozzáattal, kihasználva a hely adottságait. (Szuhay, 2022) A csapat aktív jelenlétének köszönhetően gyorsan tudtak reagálni kisléptékű beavatkozásokkal a felhasználói igényekre. (Jelenkor, 2020) A Szabadkikötő helyszínét és programját is ezek alapján határozták meg. Az épület a Király utcán, félúton helyezkedik el a belváros és a Zsolnay Kulturális Negyed között. Az utca a ház előtt szélesedik ki, ezzel lehetőséget teremtve a köztér funkcionális használatára, a kitelepülésre és a környék kulturális bevonására is.

A Művészeti Ellátó esetében a 2010-es évek fordulóján fennálló munka-, és pénzhiány új utak keresésére kényszerítette a tervezői csapatokat az épített környezetünk alakításában, így az Arkt Építész Stúdió csapatát is. Tervezési feladat reményében keresték meg Eger Önkormányzatát azzal az elképzeléssel, hogy biztosítson számukra egy olyan épületet, aminek kihasználatlansága okán fenntartása költséges, és ami lehetőséget kínál annak kísérletező újratervezésére. Több épület közül a Gárdonyi kertben lévő egykori GAMESZ házat választották, annak városi elhelyezkedése és környezetének téri tartalékai miatt. Az építészek célkitűzése egy olyan közösségi tér létrehozása volt, ami képes változni az aktuális igényeknek megfelelően, helyet tud adni művészeti kiállításoknak, előadásoknak, workshopoknak, zenés és táncos rendezvényeknek. A tervező csapat számára az alkotás és a közösségi, kulturális élet párhuzamos együttléte meghatározó és inspiráló. (Fábián, 2021) Az épületet 15 éves használatra kapták meg a helyi önkormányzattól.

Mind a három projekt esetében közös volt a kiinduló pont és a helyszínre találás folyamatának egyedisége. Az alap a környezet, a közösségi és a kulturális igények megismerése, a városok kulturális helyzetéről, és azzal összefüggésben a hely lehetőségeiről való gondolkodás és ténymegállapítás. A tervezők proaktív szerepvállalását erősíti, hogy ők találtak rá a helyszínre, nem pedig megbízás útján kezdtek el vele foglalkozni.

---

³ Az épület a belváros határán helyezkedik el, könnyen megközelíthető, több iskola is található a környéken. A telepítési pozíciója miatt saját, elhatárolt kerttel rendelkezik. Kora ellenére szerkezeti leg stabil, a tervezés során csak megerősítés vált szükségessé.

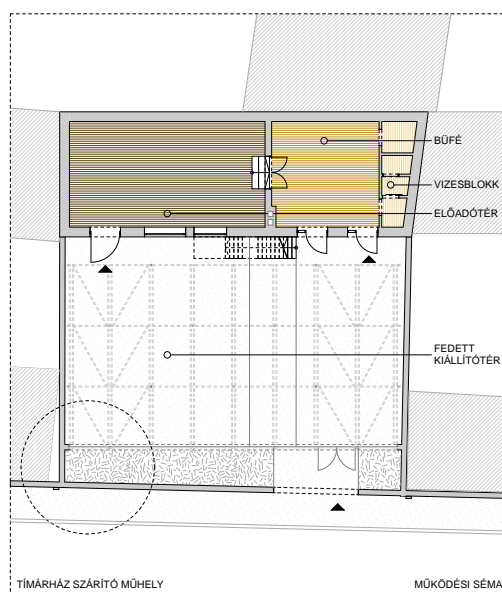
1.2. Tervezés

A Szárító műhely adaptációs tervéhez az Építészmérnöki Tanszék oktatói készítették el a programkiírást, majd ennek alapján belső pályázatot hirdettek a hallgatóknak és tanárainak. A pályázat kétfordulós volt. Az első forduló eredményeként a bírálóbizottság a kisléptékű beavatkozások irányelvét határozta meg követendő példának a megvalósításra fordítható szűkös anyagi keret és a megvalósításába bevonható helyi alkotói közösségek mozgósítása miatt. (Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék, 2016) Ez lehetőséget kínál a kísérletező terveknek, mind anyagbeli, térbeli és szerkezeti tekintetben.

A pályázat második fordulóján az első helyezést a csapatom terve nyerte el. A tervünkben a beavatkozás mértékét a lehető legminimálisabbra csökkentettük, azokon a pontokon kapott „elsősegélyt” az épület, ahol arra szüksége volt. (Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék, 2019) A tervezés során a fő vezérelvek: az épület identitásának és történeti folytonosságának megőrzése, valamint a terek alakíthatósága voltak.

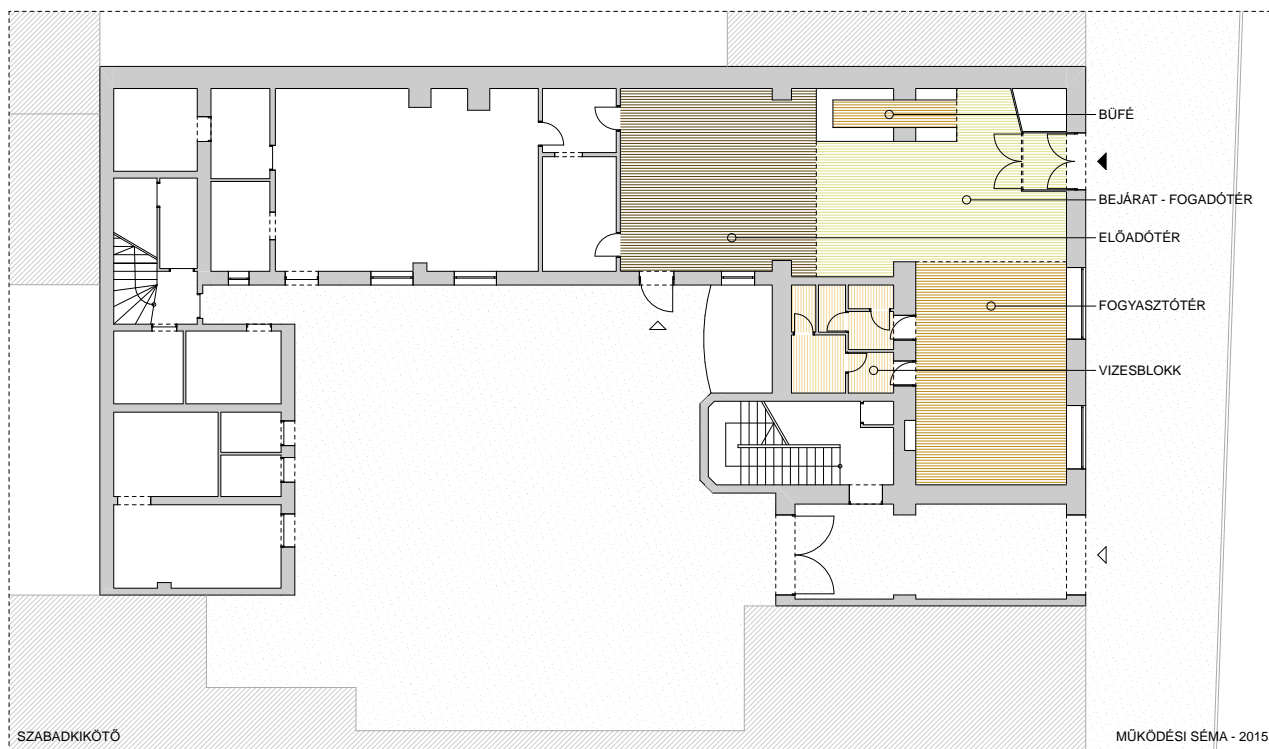
A későbbi felhasználók tervezésbe történő bevonása mind a Szabadkikötő, mind a Művészeti Ellátó esetében lényeges volt az épület üzemeltetése és használata közben. Szuhay Márton elmondása szerint az épület fenntartásában elengedhetetlen az üzemeltetői igények kiszolgálása, így, ha a tervező maga az üzemeltető, akkor könnyebben és gyorsabban lehet reagálni egy-egy felmerülő igényre. A Szárító műhely esetében a tervezők és a majdani használók is az építészhallgatók lesznek.

A Szárító műhely két szintes. A szintek két-két helyiségre tagolódnak, amelyek között három lépcsőfoknyi szintkülönbség van. Ez határozta meg a belső terek funkcionális elrendezését és azok az udvarra való bővíthetőségét. A meglévő épülethez egyetlen új elemet képzeltünk hozzáadni: egy, az udvart teljes mértékben lefedő építési állványzatot és az arra feszített fényáteresztő PVC ponyvát. Ez a lefedés formavilágával és anyaghasználatával az egykori szárító hangulatát hivatott visszaidézni, illetve kibővíti az épület földszintjére tervezett funkciók tereit.

1. ábra: tímárház Szárító műhely működési séma (készítette: Szuszik Dóra)

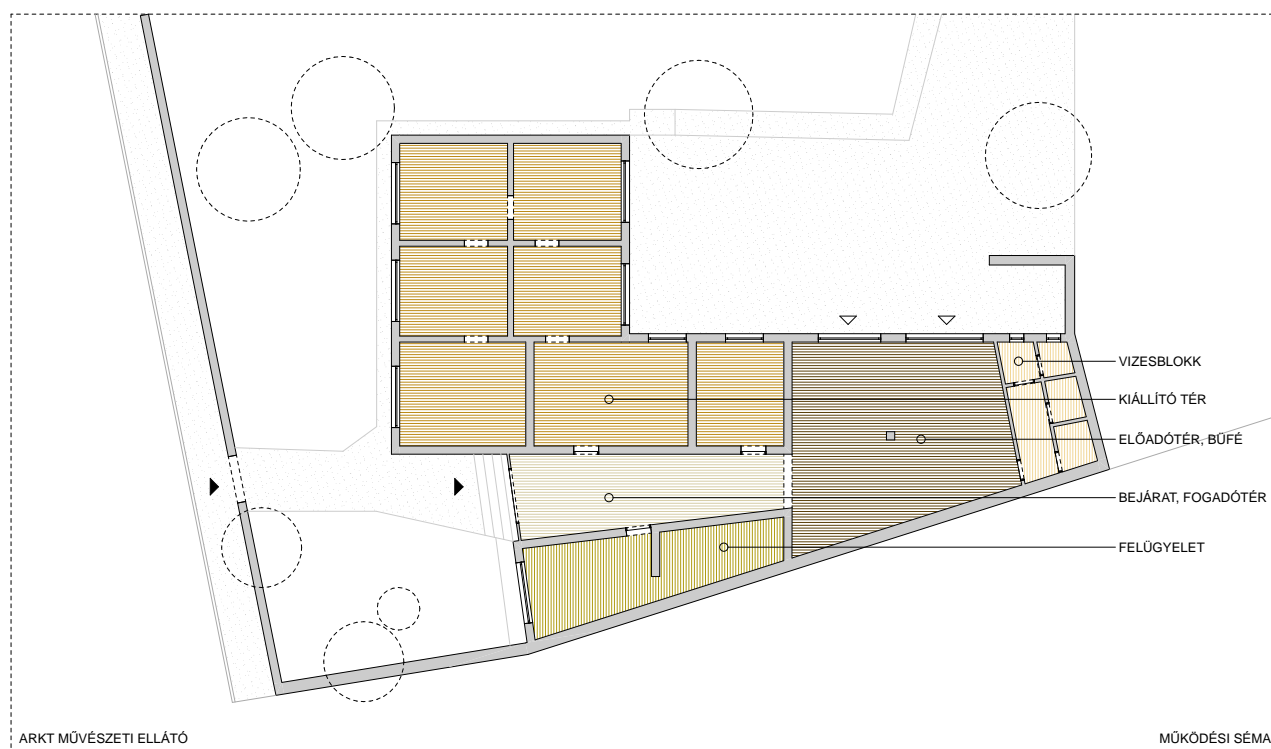
Az épület identitásának és történeti folytonosságának megőrzésében fontos szerepe van a „rátalálás”⁴ folyamatának. A Szabadkikötő esetében a tervezés összetettebb, ismétlődő folyamat volt. Az alkotók nem tervrajzokon, hanem a tér megtapasztalásán keresztül gondolkodtak. Szuhay Márton szakdolgozatát is a terek megéléséről, azok használat általi megtapasztalásáról írta. (Szuhay, 2010) Az évek alatt a térre rakódott felesleges elemek (válaszfal, álmennyezet, csempeburkolat, színes festék) megtisztítása és elbontása után fejtették vissza az épület eredeti térstruktúráját, ami formálta az épület használatáról alkotott elképzelésüket. Az 'L' alakú tér utcai részében képzelték el a fogyasztóteret, a nagyobb belmagasságú udvari részben az előadóteret, a köztes metszetben pedig a kiszolgálóteret. (Szuhay, 2022)

2. ábra: Szabadkikötő 2015-ös működési séma (készítette: Szuszik Dóra)

A Művészeti Ellátó esetében a koncepcióterv fontos előzménye volt, hogy az építész csapat ideiglenes, az épület akkori leromlott állapotának részleteit felhasználva és megmutatva készített egy kiállítást, ezzel bizonyítva a városvezetésnek az épületben rejlő lehetőségeket. A földszint alaprajzi elrendezése, a folyosóról nyíló szobás struktúra tette alkalmassá az épületet a kiállítási terek egymás utáni sorolására. A kiállítótereket egy közösségi tér egészítette ki, aminek nagy üvegportálja közvetlen kapcsolatot teremtett a kerttel. Az emeleti részt nem szeparálták helyiségekre. (Fábián, 2021)

⁴ Az 1950-es években az Independent Group irányelvei szerint minden olyan talált tárgy, amelyek a hely emlékét hordozzák magukban, azokat csak úgy lehet igazán megérteni, hogy ha megismerik, hogyan is alakult az épített szövet, ahogyan most látják. A rátalálás során a hangsúly a folyamatokon és a megfigyelésen van.

3. ábra: Arkt Művészeti Ellátó 2014-es működési séma (készítette: Szuszik Dóra)

Az eredeti koncepció szerint a Szárító műhelyt a diákokkal és a tanárokkal együtt építőtáborokban kiviteleztek volna, azonban az egyetemi finanszírozási rendszer és az építésügyi jogszabályok ezt nem tették lehetővé. Ennek következtében szükségessé vált egy komplett kiviteli terv készítése, amelyet a 2021-ig a Debreceni Egyetemen oktató⁵ dmb műterem vállalt magára. A kiviteli tervek követték a pályázaton lefektetett koncepcionális elveket, azonban a jogszabályok és az épület állapotának felmérése után nem tudták teljes mértékben megvalósítani azt. A ház három oldalát hőszigeteléssel kellett lezárni, kivétel az udvari homlokzat, ahol a ponyvával lefedett átmeneti tér hőtechnikailag lehetővé teszi a tartószerkezet vakolatmentes textúrájának megmutatását. Az udvart a szomszédos telkektől zsalukőből rakott tűzfalal kellett elválasztani. A tetőszerkezet, rossz állapota miatt bontásra került, és az új funkciónak megfelelő, zárt félnyeregteret készült. A belső terek felületeit megtisztították, a tapétamaradványok, a vakolat, a festékfoszlányok után láthatóvá váltak az évek lenyomatai a téglafalakon. Az elektromos és gépészeti kiállások hiánya miatt, azok utólagosan, falon kívüli szereléssel készültek. A mosdót, az épület egyetlen fix elemét szerelt OSB lappal burkolt válaszfalal választottuk le. A jövőben felmerülő igények szerint a tereket a bontható udvari építési állványzattal és a mobilbútorokkal át lehet formálni.

⁵ Falvai Balázs DLA és Török Dávid DLA a Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék oktatói voltak 2021. augusztusáig.

1. kép. Szárító műhely udvari homlokzat, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

2. kép. Szárító műhely földszinti előadótér, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

3. kép. Szárító műhely részletek, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

Egy meglévő épület tereinek kisléptékű, költséghatékony beavatkozásokkal történő belakása, azok befejezetlen, de egyben folytatható építészeti kialakítása lehetőséget teremt az épület meglévő

értékeinek megtartására és kiemelésére, valamint a változó felhasználói igényeknek megfelelően a gyors reakcióra, egy-egy elem vagy részlet kicserélésére és rövid időn belüli átalakítására.

A Szabadkikötő első átalakításakor beépítettek régi lámpákat, felhasználtak megmaradt válaszfal-, vas-, acél- és bútordarabokat. A falakon és a padlón talált burkolatokat a használat függvényében visszazedték, meghagyták vagy ráburkolták. A tereket újrahasznosított berendezésekkel lakták be. (Szuhay, 2022)

4. kép. Szabadkikötő átalakítási munkák, bontás (forrás: Szuhay Márton)

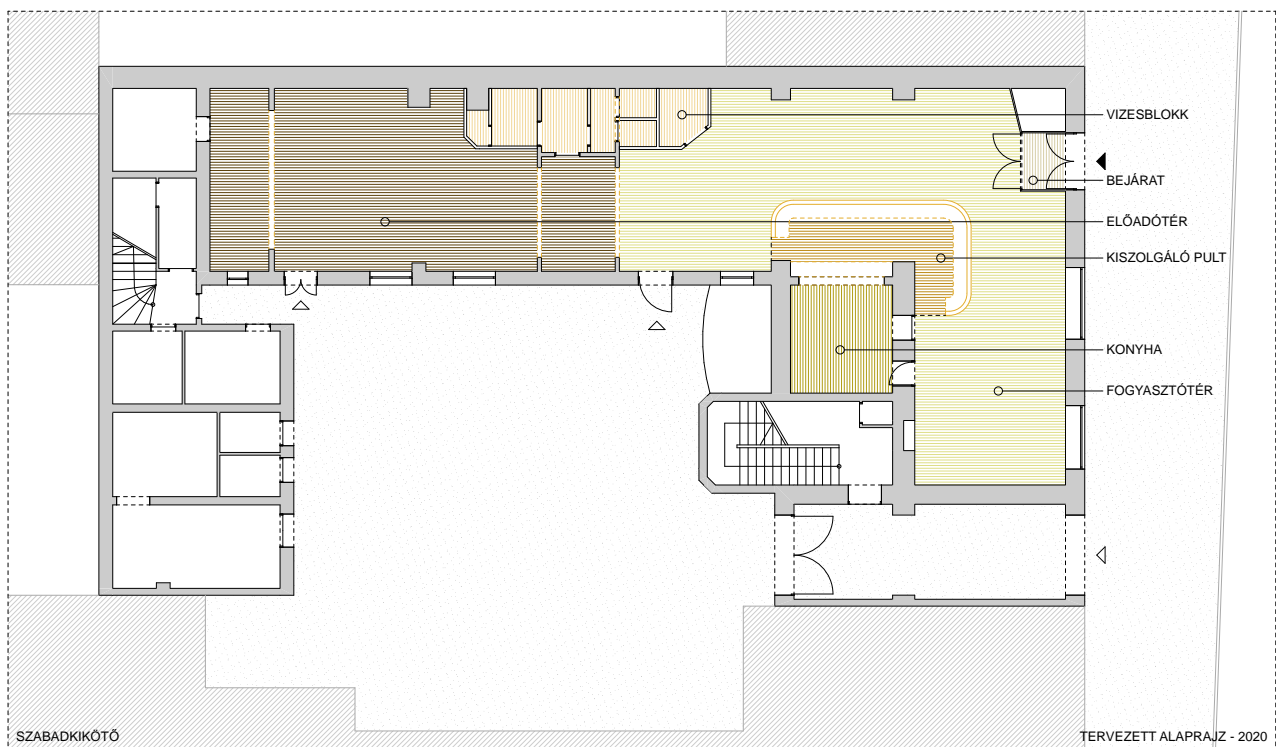

5. kép. Szabadkikötő átalakítási munkák, burkolás (forrás: Szuhay Márton)

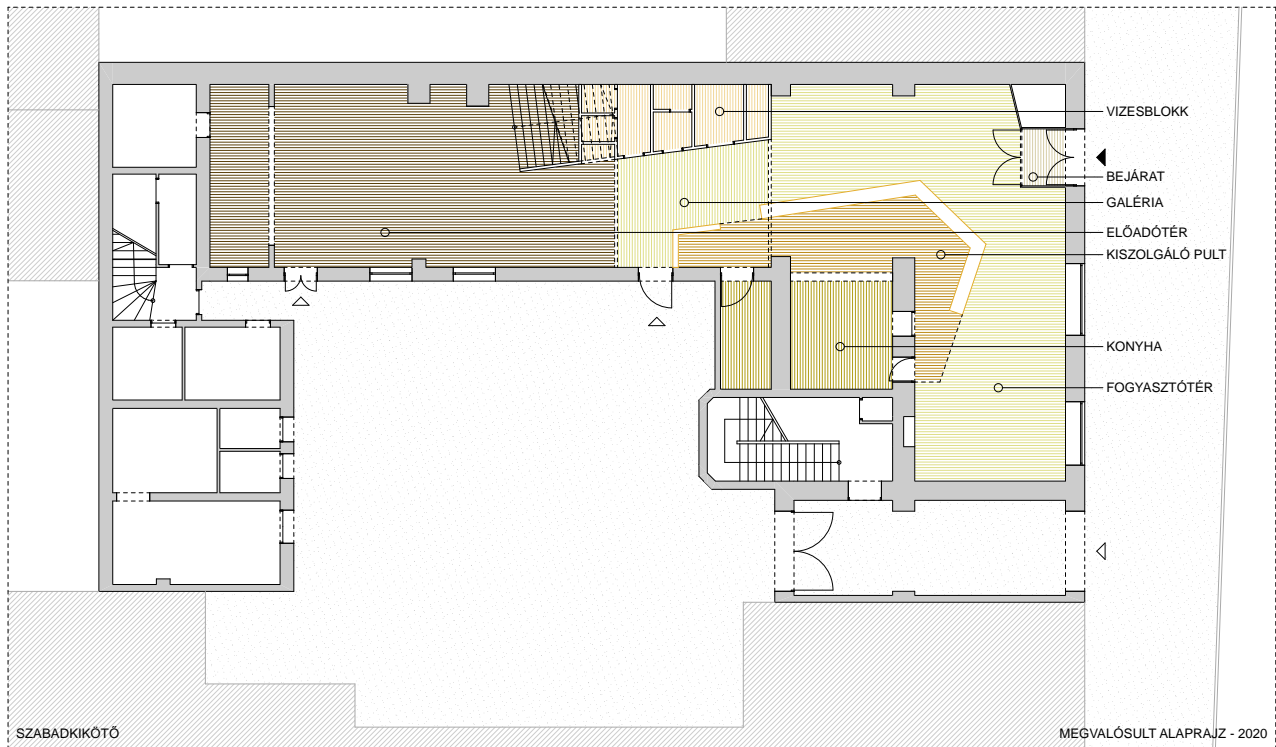

6. kép. Szabadkikötő régi fogyasztótér (forrás: Szuhay Márton)

A második, 2020-as átépítés a bontási és a tervezett koncepcionális alaprajz szerint készült, azonban a visszabontások után mozgatható elemekkel, kartonokkal, építési törmelékkel imitálták az előadóter több típusú használatát, és amennyire szükséges volt, változtattak a teret formáló elemek elrendezésén. Ilyen volt például a mosdóblokk formája, efölé bekerült egy eredetileg nem tervezett lelátó és fogyasztótér garlíaszint, valamint a kiszolgáló pult mérete és formája is igazodik a közlekedéshez, a használathoz. (Szuhay, 2022)

4. ábra: Szabadkikötő 2020-as tervezett működési séma (készítette: Szuszik Dóra)

5. ábra: Szabadkikötő 2020-as megvalósult működési séma (készítette: Szuszik Dóra)

A térben elhelyezett új elemek: a mosdóblokk, a kiszolgáló pult, a galériaszint, az előadótér mennyezet- és falburkolatai mind elemes vagy vázas rendszerűek. A pályázati úton nyert pénz lehetőséget adott számukra új anyagok beépítésére és a meglévő szerkezetet is érintő változtatásokra. A mosdóblokk áthelyezése új gépészeti kiállások kialakításával járt. Az előadótér farostlemez paneleinek kiosztását akusztikai szakember tervezte meg. A látványkonyha falburkolatai és berendezései a jogszabályoknak megfelelően készültek el. (Szuha, 2022) Nincsenek vésett elektromos vezetékek, a meglévő mennyezeti kiállásokat vezetékkel osztják és a lámpákat ideiglenesen oda rögzítik, ahol funkcionálisan szükség van rá.

7. kép. Szabadkikötő előtér, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

8. kép. Szabadkikötő előadótér, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

9. kép. Szabadkikötő fogyasztó tér, 2022 (forrás: Szuszik Dóra)

A Művészeti Ellátó esetében nem készült kiviteli terv, csak működési koncepció. A tervezés elemi része volt a támogatóktól kapott és a helyszínen talált elemek alkalmazása és transzformációja. A belső terek

felületeiről leverték a vakolatot, a külső homlokzat elé egy építési ponyvát feszítettek hőtechnikai és funkcionális okokból. A lámpacsövekből sűrű „álmennyezeti” struktúra, a régi polclapokból ülőalkalmatosságok készültek. A helyi anyagok és elemek újrahasznosítása segít a látogatóknak és a használóknak az épület kialakításából fakadó egyszerűbb megjelenés befogadásában. (Fábián, 2018) A Művészeti Ellátóra jellemző az elegendő, az újrahasznosítási és fenntartási folyamatot magyarázó kivitelezési részletek gazdagsága, mint például a felületek és az anyagok történetének láthatósága. (Fábián, 2021) Az épületben tapasztalt téri és anyagi újdonságok nem feltétlenül a teljesen új elemek használatán alapszanak, hanem azon, hogy a meglévőket hogyan tudjuk más helyzetbe hozni és azok használatát átalakítani. Az újrafelfedezés élménye hozzájárul a meglévő, új nézőpontból történő szemlélésére, az emberi kreativitás előhívására és aktivizálására.

10. kép. Művészeti Ellátó homlokzati ponyva (forrás: Arkt építész stúdió)

11. kép. Művészeti Ellátó belső téri installáció (forrás: Arkt építész stúdió)

12. kép. Művészeti Ellátó iroda (forrás: Arkt építész stúdió)

Az egri és pécsi példákkal szemben a Tímárház esetében a hagyományos tervezési metódus és azok szabályai sok megkötést vontak magukkal. Nem volt lehetőség a bontott anyagokból való tervezésre, azok visszaforgatására és az engedélyezési eljárást érintő területek későbbi módosítására. A kész termékek, a design elemek nem alakíthatóak, nem képesek lekövetni a változó igényeket. (Pazár, 2018) Az épület ilyen jellegű elemei csak bontással vagy cserével változtathatóak, míg az egyszerűbb talált anyagokból beépítésével alkalmazkodóbb közeget teremthetünk.

1.3. Kivitelezés

Hosszú tervezési szakasz után 2021-ben indult el a Szárító műhely kivitelezése. A projekt egyedisége ellentétben állt a hagyományos kivitelezés körülményeivel. Az építés alatt, a helyszínen feltárt, az épület előre nem látott problémái folyamatosan alakították a tervet, ami aktív helyszíni jelenlétet kívánt meg a tervezők részéről. A kivitelezést tovább alakította az aktuálisan a tűzépen kapható építőanyagok minősége és a kivitelezési szakemberek eddigi tapasztalatai.

Az előadótér földszint feletti födeme állékonysági probléma miatt bontásra került, helyette I acélok alátámasztott trapézlemez födém készült. Az elemekből való építés és azok rétegekből való felépíttessége lehetőséget teremtenek arra, hogy a későbbiekben, ha szükséges, részlegesen megnyissuk. (Gyökér, 2019) A tetőt nem bontottuk el teljesen, az ép szerkezeti részeket megőriztük, és

azokat megerősítésként új faelemekkel fogtuk közre. A beltéri felületek egységesen fehér festést kaptak volna, azonban a festék foltos fedése miatt a földszinten inkább megtartottuk az eredeti, megtisztított, téglafelületet. Az új teljesen átszővi a meglévőt, láttatni engedi a szerkezet rétegeit és annak eredeti struktúráját, nem szakítja meg azt, hanem folytatja az épület történetét. (Jószai, 2020)

A Szabadkikötő esetében az első átalakítás során csak a szövetkezet tagjai voltak a kivitelezők, a második átalakítás során a pénzügyi helyzetük megengedte, hogy a folyamatba szakembereket is bevonjanak. Mind a két kivitelezés alkalmával fontos volt a terek valódi megtapasztalása, így a második kivitelezés alkalmával a koncepcióterv szerinti büféteret és az előadóteret elválasztó galéria magasságát és lépcsőjének pozícióját is próbálgatva igazították a helyükre. A koncepcióterv lehetőséget adott arra, hogy minden elem a térben alakítva találja meg a végső helyét. (Szuhay, 2022)

A Művészeti ellátó esetében a kivitelezés során sok részlet a helyszínen talált anyagoktól és elemektől függően alakult és változott, mint például a rendezvényterem bútorai vagy a lámpabúrákból készített mennyezeti struktúra. A tervezők aktív résztvevői voltak a teljes folyamatnak, aminek köszönhetően gyorsan tudtak reagálni egy-egy felmerülő kérdésre vagy problémára. Az egri épület kivitelezési körülményei egyediek, mert a tervezőknek sikerült bevonniuk a folyamatba a helyi szakközépiskola diákjait, a börtönbüntetésüket töltő rabokat, építőipari vállalkozókat, cégeket, valamint a környékbeli civileket is. (Bán, 2016)

1.4. Használat és utóélet

A Szabadkikötő és a Művészeti Ellátó átalakításai során tapasztalt proaktív tervezői részvétel, a használati koncepciójuk és a kisléptékű beavatkozásokkal történő alakítás mind a két esetben fontos eleme volt annak, hogy az épület hogyan és milyen mértékben volt képes befogadni a folyamatos változást.

A pécsi projekt első kialakításában az előadótér kis befogadói kapacitása és a fogyasztótérből nyíló mosdóblokk használata folyamatos problémát jelentett, ennek okán alakították át újra az épületet 2020-ban. (Szuhay, 2022) Az új térrendszer már képes kiszolgálni a felhasználók és a változatos programok igényeit. Szuhay Márton az interjú során a tereket összetartó szellemiségről mesélt, ami a térhasználati sajátosságokban összefonódik. A terek szabad használata szabad alakítást eredményez.

A Művészeti Ellátó esetében is több használatbeli változás történt 2014 óta. A helyi közösségek aktivizálása felértékelte az épület környezetét, így 3 évvel ezelőtt az Egri Vár Múzeumpedagógiai részlege visszavette a földszint üzemeltetését, és a saját ízlésviláguk szerint formálták át. Lecserélték az újrahaznosított bútorzatot, lefestették a falakat, a padlóra pvc lemezt fektettek. Az emeleti rész továbbra is irodaterként működik. (Fábián, 2022) A közösségi élet a Gárdonyi kertre is pozitív hatással volt. Az ÉME Mesteriskola mestereivel és diákjaival együtt egy tervpályázat keretén belül javaslatokat tettek a kert kialakítására. Olyan közösségi helyszíneként képzeltek el, ahol találkozási és „élménypontok” szövik át a területet. A játszóterek, a pihenőpontok és a köztéri előadásoknak helyet adó pavilon együttese új használati lehetőséget teremt a helyi közösségnek. A győztes pályamű kivitelezését 2021-ben fejezték be. (Fábián és Fajcsák, 2021)

A példaépületek alapján a Szárító műhely átépítésének befejezése után és használata közben újra fel kell térképezni, meg kell ismerni az épületben rejlő lehetőségeket. Az egyetlen terve között szerepel egy, a

kivitelezés befejezését követő alkotótábor szervezése, ahol az oktatók és diákok együtt alakítható vagy újrahasznosított anyagokból készített bútorokkal fogják belakni a műhely tereit. Ennek előzményeként az elmúlt években a tervezési és alkotói tantárgyak keretén belül a hallgatók egyéni koncepciókat készítettek a projekt egy-egy részletének megoldására vagy a terek használatára. Készült terv falra szerelhető biciklitárolóról, ami egyben kiállítófelületként is szolgálna, készült udvari padozatba süllyesztett zöltségágyás, illetve állványszerkezetre szerelhető ideiglenes térelválasztóparaván is.

A használat során az elképzelések szerint a földszinten heti két-három alkalommal kulturális eseményeket fognak rendezni. Az épület mindennapi látogathatóságát és fenntartását egy kávézó, és az emeleten kialakított közösségi iroda vagy egyetemi műhelytér szolgálná ki. (DE-MK Építészmérnöki Tanszék)

2. Összegzés

A Művészeti Ellátó és a Szabadkikötő történetét egyelőre csak kilenc év időtartamán keresztül lehet vizsgálni, de levonhatóak tanulságok. A projektek egyedi módon alakultak és működnek, de mind a kettőnél megfigyelhető egyfajta ciklikusság a folyamatot illetően. A koncepcióalkotás utáni kivitelezés közbeni újratervezés, a használat alakította állandó befejezetlenség biztosítja a folytonosságot. Az eddigi tapasztalatok szerint a projektek az épületek történetében egy oda-vissza csatoló és formáló tervezési és kivitelezési metódust generálnak. A befejezetlenség az állandó alakulás következménye. Funkcionálisan rugalmas marad a térstruktúra. Ezek identitásának alapja a projektek általi befogadás és idomulás képessége. A beavatkozások lehetőséget teremtenek arra, hogy az aktuális felhasználók töltsék meg az épületet gondolatokkal, történetekkel, ami gazdagítja, de arra az időre át is alakítja a terek identitását. A házak, mint keretek teret adnak, viszont a helyspecifikus, érzékeny beavatkozások nem akarnak uralkodni az épületeken, azt csak kiegészítik, használhatóvá teszik. A szárítóépület történetének, identitásának és folytonosságának megőrzése valójában abban rejlik, hogy az aktuális felhasználók milyen tulajdonsággal látják el. A történetének megismerése elengedhetetlen része volt a megfelelő építészeti tervek elkészítésének, de annak folytonossága a változásból ered.

Irodalomjegyzék

- [1] Awan N., Schneider T. és Till J. (2011) *Spatial Agency. Other ways of doing architecture*. Abingdon, Routledge. ISBN13 978 0 415 57192 0
- [2] Bán D. (2016) *Mindenki hozzatette a magáét*. In: <https://epiteszforum.hu/mindenki-hozzatette-a-magaet> (letöltés időpontja: 2022.05.17. 18:33)
- [3] dAM (2009) *PATCH-avagy foltozzuk be mi*. In: <http://alkotomuhely.blogspot.com/2009/07/urban-gerilla.html> (letöltés időpontja: 2022.03.11. 10:11)
- [4] Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék (2019) *Szárító műhely*. In: https://epitesz.unideb.hu/sites/default/files/file_uploads/szarito_muhely.pdf (utolsó elérés: 2021.09.17.16:19)

- [5] Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építész-mérnöki Tanszék (2016) *Tímárház. Hallgatói pályázat_I forduló.* *Beszámoló.* In: https://epitesz.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/2016timar.pdf (letöltés időpontja: 2021.09.17. 16:48)
- [6] Debrecen házai (2022) In: <https://www.debrecenhazai.hu> (letöltés időpontja: 2022.05.01. 17:33)
- [7] Dr Fabényi J. (2016) *15. Velencei Építészeti Biennálé. A 15. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennálé Magyar Pavilonjában rendezendő kiállítás kurátori megbízására kiírt pályázat eredménye.* In: <https://www.ludwigmuseum.hu/velencei-biennale/2016/palyazat-eredmenye> (letöltés időpontja: 2022.01.12. 09:15)
- [8] DMK Tímárház - Kézművesek Háza In: <https://www.debrecenimuvkozpont.hu/egysegek/37-dmk-timarhaz---kezmuvesek-haza> (letöltés időpontja: 2022.05.02. 18:20)
- [9] Falvai B. (2021) *Szárító Műhely – a Debreceni Egyetem építészhallgatóinak új inkubátorháza.* In: <http://epiteszforum.hu/szarito-muhely--a-debreceni-egyetem-epiteszhallgatoinak-uj-inkubatorhaza> (letöltés időpontja 2022.01.12. 13:12)
- [10] Fábán G. (2018) *Tartaloméleítés: Önálló művészeti alkotótevékenységek eredményeinek összefoglaló bemutatása*, DLA-értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Magyarország.
- [11] Fábán G. DLA és Fajcsák D. (2021) *A Gárdonyi-kert „regénye”.* In: <http://epiteszforum.hu/a-gardonyi-kert-regenye> (letöltés időpontja: 2022.01.12. 17:18)
- [12] Garai P. (2015) *A Nagyerdei Víztorony felújítása.* In: <https://epiteszforum.hu/a-nagyerdei-viztorony-felujitasa> (letöltés időpontja: 2022.05.01. 12:57)
- [13] Gyökér A. (2019) *Programozott Tartósság. Az épület élettartamát növelő adaptálhatóságának tervezése a kortárs építészetben.* In: Szabó L. DLA szerk., *Glokális Építészet*. BME Építőművészeti Doktori Iskola tanulmánykötete 2018/2019. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőművészeti Doktori Iskola. pp. 64-77.
- [14] Harangi A. (2021) *Egy kulissza és ami mögötte van – Hét lakásos társasház Debrecen.* In: <https://epiteszforum.hu/egy-kulissza-es-ami-mogotte-van--het-lakasos-tarsashaz-debrecenben> (letöltés időpontja: 2022.05.01. 17:18)
- [15] Interjú Fábán Gáborral, az Arkt Építész Stúdió ügyvezetőjével, tervező építészével. Budapest, 2021.12.21.
- [16] Interjú Szuhay Mártonnal, a Szabadkikötő tervezőjével. Pécs, 2022.04.07.
- [17] Jelenkor (2020) *Kulthelyek: Szabadkikötő.* In: <https://www.jelenkor.net/interju/1768/kulthelyek-szabadkikoto> (letöltés időpontja: 2022.04.17. 18:59)
- [18] Jósai Á. (2020) *Átváltoztatás. Adaptív újrashasznosítás*, DLA-értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Magyarország.

- [19] Kőszeghy F. (2023) *KOMPOZIT: Cívis ház bővítése Debrecenben.* In: <https://epiteszforum.hu/kompozit-civis-haz-bovitese-debrecenben> (letöltés időpontja: 2023.05.15. 15:10)
- [20] Kulturális LABOR Szociális Szövetkezet In: <https://lab.org.hu/hu/rolunk> (letöltés időpontja: 2022.04.12. 16:48)
- [21] Lepsényi Á. (2011) *Aktualizáció. Újra - át - gondolás*, DLA-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Magyarország.
- [22] Pazár B. (2018) *Egy továbbépítés rétegei.* Építés – Építészettudomány 2018:46 (3-4), 283-289.
- [23] Szuhay M. (2010) *Ki-Talált Terek. Az elhagyatott tér megművelése. Térhasználati sajátosságok a lyoni Friche RVI falai között*, Szakdolgozat. Pécsi Tudományegyetem, Magyarország.
- [24] Virányi Zs. (2017) *Debrecen, Nagy-Gál István u. 6., 9791 hrsz-ú ingatlanon álló Tímárház helyi védelem alá helyezéséhez szükséges építéstörténeti szakértői dokumentáció.* In: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjGwd-Q8dH3AhXRIMUKHdSPAUUQFnoECAwQAQ&url=http%3A%2F%2Fsrvcom.debrecen.hu%3A8733%2FTMTPublicFileServerService%2Fdownloadfile%3FfileGuid%3Dc9b962ce-e036-48bd-88ee-7ba8b4a3ade3&usg=AOvVaw2THT5askXUC9CKbXRSrrW0> (letöltés időpontja: 2022.02.08. 22:02)

© 2023 by the authors. Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).